

พงศาวดารล้านช้าง

ความหมาย

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของอาณาจักรไทยต่าง ๆ ปรากฏชัด เจนขึ้นจากสังคมแบบอาณาจักรซึ่งปกครองตนเองอย่างอิสระ ภายใต้อำนาจของ กษัตริย์ซึ่งแผ่คลุมไปทั่วมาสู่สังคมแบบอาณาจักรที่มีรูปแบบของสังคม เศรษฐกิจการ เมืองที่เป็น ระบบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง พระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจเด็ดขาด ทรงเป็น เจ้าของชีวิตทุก ชีวิตภายในพระราชอาณาจักรตามแนวลัทธิ เทวราช การปกครองรัฐในรูปแบบของอาณาจักรใช้ กันตลอดมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความซับซ้อนทางสังคม เศรษฐกิจ และ การเมือง มีผลกระทบต่อการจัดบันทึกประวัติศาสตร์ เนื่องจากฐานะของพระมหากษัตริย์สูงขึ้น ด้วยพระองค์มิใช่มนุษย์สามัญ แต่เปรียบ เสมือนเทพ เจ้าการมองพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเทพ เจ้า ทำให้แนวคิดการบันทึกประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงไป งานเขียนทางประวัติจึงมิได้มุ่งเขียน เพื่อรับใช้ศาสนาและสังคม เช่น เดิม หากเพื่อสนองพระบรมราชโองการและส่งเสริมอำนาจของ กษัตริย์ในฐานะสมมุติเทพ เนื้อหาการบันทึกเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ พระราชวงศ์ การทำสงคราม ซึ่งพระองค์เป็นจอมทัพ กาบบันทึกเรื่องราวแบบนี้เรียกว่า "พงศาวดาร" ซึ่งเกิดจากคำว่า วง+ศาวดาร หมายถึงการแบ่งภาคของเทพเจ้าลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ (นาฏวิภา 2524: 218) การบันทึกเกี่ยวกับ เรื่องราวของสามัญชนหรือเหตุการณ์บ้านเมืองทั่วไป แม้แต่แนวคิดทาง ศาสนาซึ่ง เป็นหัวใจสำคัญในการเขียนประวัติก็คลายความสำคัญลง

ลักษณะของพงศาวดารล้านช้าง

พงศาวดารล้านช้าง เป็น เรื่องราวที่บันทึก เกี่ยวกับบรรพบุรุษของชาวอีสานซึ่งมีความ ผูกพันกับประชาชนในอาณาจักรล้านช้างหรือที่เรียกว่า ประเทศลาวในปัจจุบันโดยทางเชื้อชาติ และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์ของชนชาวอีสานจึงเกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของประเทศลาวดังที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "อาณาจักรล้านช้าง"

พงศาวดารล้านช้าง เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับพระราชวงศ์ พระราชสำนัก พระราชกรณียกิจของ กษัตริย์ในอาณาจักรจักรล้านช้างก็จริง แต่หากพิจารณากันอย่างแท้จริง จะพบว่า ตอนต้นพงศาวดารล้านช้าง ในบริเฉที่ 1 และ ตอนต้นบริเฉที่ 2 นั้นไม่ได้บันทึกเรื่องราวเป็นพงศาวดารไว้เลย การบันทึกเป็นไปในลักษณะของนิยายปรปธา (Myth) เสียมากกว่า อย่างไรก็ตาม การศึกษาบริบททางสังคม (Context) บางที่เราก็ต้องศึกษาประวัติศาสตร์ผสมผสานไปกับ Myth จนบางเรื่องก็ยากที่จะทราบว่า Myth สิ้นสุดตรงไหน และประวัติศาสตร์เริ่มตั้งแต่ตรงไหนเมื่อใดแต่เราก็ไม่สามารถตัดตอนที่ เป็น Myth ทิ้งไปได้ เพราะบางทีความจริงในประวัติศาสตร์ก็อยู่ในแกนของ Myth นั้น และ Myth ยังเป็นสิ่งที่นำมาอธิบายวัฒนธรรมคติความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดของคนในประวัติศาสตร์นั้นอยู่เป็นอันมาก ดังที่ Charles F. Keyes ยืนยันว่า มีการเขียนประวัติศาสตร์ในลักษณะของ Myth เป็นจำนวนมากก่อนพุทธศตวรรษที่ 22 การเขียนประวัติศาสตร์ในลักษณะของ Myth นี้ รุ่งเรืองสูงสุดในพุทธศตวรรษที่ 22 เพราะหลังจากนั้นเราแทบไม่พบการเขียนในลักษณะนี้อีก การเขียนประวัติศาสตร์แบบ Myth ฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น พงศาวดารเหนือ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตื่นตัวและสนับสนุนการเขียนประวัติศาสตร์อย่างกว้างขวาง การคัดลอกรวบรวมเรียบเรียง Myth จำนวนมากเกิดขึ้นในสมัยนี้ เช่น พงศาวดารเมืองน่าน พงศาวดารเมืองนครเชียงใหม่ พงศาวดารล้านช้าง อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเรียกการบันทึกประวัติศาสตร์มนุษยชาติเหล่านี้ว่าเป็นบันทึกที่เกิดขึ้นใหม่ แม้ว่าบางฉบับจะบันทึกเรื่องราวสมัยหลังเพิ่มเติมและบางฉบับก็เปลี่ยนเรียกชื่อเป็นพงศาวดาร เช่น พงศาวดารเชียงแสน พงศาวดารเมืองแกลง แท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงการคัดลอกรวบรวมใหม่ เนื้อหาบางส่วนยังคงลักษณะของ Myth ได้อย่างชัดเจน จึงได้จัดผลงานเหล่านี้อยู่ในสกุลของ Myth มิใช่พงศาวดารตามชื่อซึ่งตั้งขึ้นใหม่ (นาฏวิภา 2524: 123) ดังนั้น พงศาวดารล้านช้างจึงเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ในลักษณะของตำนาน โดยเฉพาะในตอนต้น ๆ แม้จะใช้ชื่อพงศาวดารเป็นคำเรียกหน้า แต่โดยเนื้อหาและลักษณะการจดบันทึกแล้วจะมีลักษณะของ Myth เด่นยิ่งกว่าพงศาวดาร กล่าวคือแม้ว่าหน้าหนักของเรื่องจะเป็นอยู่ที่อาณาจักรและราชวงศ์ แต่ก็แฝงไปด้วยทัศนคติ หรือ แนวความคิดทางสังคม อันแสดงถึงความเชื่อ ค่านิยม และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมจึงอาจสันนิษฐานว่า พงศาวดารล้านช้างเป็นฉบับที่คัดลอกหรือรวบรวมขึ้นใหม่ในสมัยหลัง โดยคงเรื่องตอนต้นไว้เช่นเดิม และได้บันทึกเหตุการณ์ภายหลังเพิ่มเติม

การรวบรวมชิ้นใหม่ทำให้ลักษณะการบันทึกพงศาวดารแทรกเข้ามาแตกต่างจากการเขียน Myth ไว้ในตอนต้น อย่างเห็นได้ชัด

พงศาวดารล้านช้างในตอนต้น เป็นนิยายปรัมปราผสมประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องที่บอกเล่ากันต่อ ๆ มา เนื้อหาจะมุ่งเป็นเกี่ยวกับการกำเนิดชนชาติลาว ความเชื่อเรื่องแกนตามโลกทัศน์ ความเชื่อของคนในท้องถิ่นอีสาน โดยแสดงให้เห็นภาพเหตุการณ์บ้านเมือง เชื้อชาติเรื่องราวของวีรบุรุษคือขุนบรม และทายาท โดยมองผ่านทัศนคติและความเชื่อซึ่งสืบทอดกันมา เรื่องราวที่บันทึกเต็มไปด้วยอภินิหารอย่างน่าพิศวง ทั้งนี้ เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ความเจริญ ความเสื่อมของมนุษย์ และบ้านเมืองด้วย

ลักษณะเนื้อหาของ Myth ที่ปรากฏในทางพงศาวดารล้านช้าง เกิดจากเรื่องราวที่ชาวบ้านเล่าสู่กันฟังสืบทอดกันมาหลายชั่วคน ย่อมทำให้เนื้อเรื่องคลาดเคลื่อนได้* สังเกตได้จากเนื้อหาแต่ละส่วนใน Myth ไม่สัมพันธ์กัน มีเนื้อเรื่องสับสน ทั้งไม่อาจยืนยันแหล่งที่ เวลาที่แต่ง หรือแม้แต่ตัวผู้ประพันธ์ได้

* ศิราพร วิจิตรฐาน (2523: 21) ได้กล่าวถึงปัจจัยในการเล่านิทานที่มีส่วนให้เนื้อเรื่องเปลี่ยนแปลงไปคือ

1. ผู้เล่านิทาน อาจจะย่อเรื่องขยายเรื่อง นำเรื่องอื่นมาปนใช้จินตนาการตกแต่งเรื่องให้สนุกสนานน่าตื่น ตื่นยิ่งขึ้น
2. ผู้ฟังนิทาน มีส่วนทำให้เนื้อเรื่องแตกสำนวนได้เช่นกัน โดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นไปของเรื่องทำให้ผู้เล่าต้องหาเรื่องมาอธิบายคำถามเหล่านั้น เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นของผู้ฟัง ในแง่นี้ผู้ฟังจะมีส่วนผลักดันให้เรื่องขยายออกไป หรือบางครั้งผู้ฟังไม่ชอบผู้เล่าก็จะย่นย่อเรื่องให้จบเร็ว ๆ
3. จุดประสงค์ในการเล่านิทาน เพื่อสนุกสนาน สั่งสอนหรือใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความเชื่อ

ภูมิหลังพงศาวดารล้านช้าง

พงศาวดารล้านช้างมีปรากฏอยู่หลายฉบับ หลายสำนวนทั้งที่เป็นต้นฉบับเดิม สำนวนต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ถูกนำมาถอดความเป็นภาษาไทยและพิมพ์รวบรวมไว้ เป็นพงศาวดารเรียกชื่อต่าง ๆ กันหลายอย่าง เรียกว่า พงศาวดารล้านช้างบ้าง พงศาวดารกรุงศรีสัตนาคณหุตบ้าง พงศาวดารเมืองหลวงพระบางบ้าง พงศาวดารเมืองแกลงบ้าง พงศาวดารเมืองเวียงจันทร์บ้าง แต่เท่าที่ค้นคว้า มีเนื้อหาคล้ายคลึงกันปรากฏอยู่ในประชุมพงศาวดารภาคต่าง ๆ กรมศิลปากรพิมพ์ออกเผยแพร่ดังนี้ คือ

- ฉบับหนึ่งพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 9 เรียกชื่อว่า "พงศาวดารเมืองแกลง" พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2460 ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2461 แจกในงานปลงศพพระยานรารถกิติศรีรัชฎากร (เอม ณ มหาไชย) และเมื่อ พ.ศ. 2502 แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตรีหลวงสว่างแดนศรีผลาญ (เฉื่อย โกมลราชุน) นายพลตรี พระยาฤทธิรงค์กรมเฉท (สุข ชูโต) เรียบเรียงไว้เมื่อ พ.ศ. 2431

- ฉบับหนึ่งพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 11 เรียกชื่อว่า "พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง" ตีพิมพ์ครั้งแรกในงานศพ นายพันเอกพระยา ดัชกรปลาส (ทองอยู่ โรหิตเสถียร) เมื่อ พ.ศ. 2462 ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

- ฉบับหนึ่งพิมพ์ไว้ในพงศาวดารภาคที่ 70 มีลักษณะเป็นนิทานชาดก เรื่องขุนบรมราชา

ส่วนในการศึกษาเรื่องนี้ ผู้ศึกษาจะขอเน้นเฉพาะพงศาวดารล้านช้างว่าด้วยเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับแดน ที่ปรากฏในประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติภาคที่ 1 ส่วนพงศาวดารอื่น ๆ ศึกษาประกอบการวิจัยเท่านั้น เหตุที่ผู้วิจัยเลือกพงศาวดารล้านช้างฉบับนี้เนื่องจากเป็นเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดที่กล่าวถึงอาณาจักรล้านช้าง ทาอ่านได้สะดวกมีเรื่องราวที่แม่นยำ และได้กล่าวถึงแดนไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับอื่น ๆ ดังที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (กรมศิลปากร 2606: คำนำ) ได้กล่าวไว้ในคำนำของประชุมพงศาวดารล้านช้างฉบับหอสมุดแห่งชาติภาคที่ 1 ไว้ว่า

พงศาวดารล้านช้างมี 2 ฉบับ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เรียบเรียงไว้ฉบับหนึ่ง พระยาประชาภิจักรจักร (ชุ่ม บุนนาค) ไปได้ต้นฉบับตามภาษาเดิมส่งมาพิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณอีกฉบับหนึ่ง เมื่อสอบดูแล้วปรากฏว่าของพระยาประชาภิจักรจักร แม่นยำ

มีเรื่องชุดเจนต์ จึงนำมาพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติภาคที่ 1 วิธี ภาษา
ที่แต่งเป็นภาษาไทยล้านช้าง อ่านแต่แรกอาจจะงงเมื่ออ่านไปก็จะชินและเข้าใจได้ไม่ยากนัก

อย่างไรก็ดี การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจำกัดขอบเขตเนื้อหาเพียงความเชื่อเรื่องแผนที่ปรากฏใน
พงศาวดารล้านช้างเท่านั้น ผู้ศึกษามีได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาสาระทางประวัติศาสตร์ของ
ล้านช้างเท่าใดนัก จึงยกเอาเพียงเรื่องราวในบริเฉที่ 1 และตอนต้นบริเฉที่ 2 ซึ่งกล่าวถึง
ถนนโดยตรงมาศึกษาวิเคราะห์

ภาษาในพงศาวดารล้านช้าง

ในด้านภาษาที่ใช้ในพงศาวดารล้านช้าง (ฉบับหอสมุดแห่งชาติ) ว่าด้วยนิยายปรัมปรา
เรื่องถนน* เป็นภาษาสามัญ ไม่มีศัพท์ที่เข้าใจยาก ตัวอักษรที่ใช้เป็นอักษรไทย ต้นฉบับเดิม
สันนิษฐานว่าแต่งเรื่องโดยใช้อักษรลาว เนื่องจากเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชนชาวลาว ศาสตราจารย์
ยอร์จ เซเดส เชื่อว่าตัวหนังสือไทยเผ่าต่าง ๆ ได้เค้ามาจากตัวหนังสือของอินเดียทางภาคเหนือ
ซึ่งเรียกว่า ตัวหนังสือสันสกฤต เช่นเดียวกับ สีลา วีระวงส์ (2526: 9) ได้กล่าวถึงตัวอักษรลาวว่า

ตัวอักษรลาวนั้นแต่ดั้งเดิมเราได้มาจากตัวอักษรสันสกฤต (ตั้งแต่ พ.ศ. 600 เศษ)
ครั้นต่อมาเมื่อเราได้ย้ายลงมาอยู่ในอาณาเขตที่เป็นอาณาจักรลาวเดี๋ยวนี้เราจึงได้รับเอา
อักษรธรรม อันเป็นอักษรบาลีหรืออักษรอินเดียอีกชนิดหนึ่ง มาจากพวกมอญและพม่า โดย
สืบต่อมาทางประเทศล้านนา คือ เชียงใหม่ในสมัยของพระโหราธิบดีเจ้า (ในปี พ.ศ.
2066, ค.ศ. 1523) ตั้งแต่นั้นมาในอาณาจักรล้านช้างจึงมีอักษรใช้ 2 แบบคือ ตัวลาว
อันได้มาจากตัวสันสกฤต และตัวธรรมอันได้เค้ามูลมาจากตัวบาลี สำหรับตัวลาวนั้นใช้ใน
ทางราชการฝ่ายบ้านเมือง ส่วนตัวธรรมนั้นใช้ในทางพุทธศาสนา

พงศาวดารล้านช้างฉบับเดิมนั้นจึงน่าจะบันทึกอักษรตัวลาวดังที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึง
ภาษาที่แต่งพงศาวดารล้านช้าง "วิธีภาษาที่แต่งเป็นภาษาไทยล้านช้าง" (กรมศิลปากร 2506:
คำนำ) นั่นก็คือแต่งด้วยอักษรลาว หรือที่เราเรียกว่าอักษรไทยน้อย (สีลา วีระวงส์ 2526: 13)

*นิยายปรัมปราเรื่องถนนที่ปรากฏในพงศาวดาร ซึ่งผู้ศึกษากล่าวถึงในการศึกษาครั้งนี้ ขอ
จำกัดขอบเขตความหมายเพียงเรื่องราวที่ปรากฏในบริเฉที่ 1 และตอนต้นบริเฉที่ 2 ของ
พงศาวดารล้านช้างฉบับหอสมุดแห่งชาติ

การที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวถึงภาษาที่แต่งพงศาวดารล้านช้างใช้ภาษาไทยล้านช้าง ก็หมายถึง อักษรไทยน้อย แล้วนำมาถอดความเป็นภาษาไทยภาคกลาง ส่วนการคัดลอกถอดความ สืบต่อกันมาทำให้ไม่อาจทราบได้แน่นอนว่า ต้นฉบับเขียนขึ้นเมื่อไรและใครเป็นผู้ประพันธ์ เพราะ คนสมัยก่อนไม่นิยมบอกชื่อ ปีที่แต่งหรือปีที่คัดลอก อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางภาษาสำนวน หรือวิธีเขียนพงศาวดาร เป็นเพียงศิลปะ เฉพาะตนของผู้เรียบเรียง แต่เนื้อหาสาระของพงศาวดาร ที่สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์และความเชื่อต่างหากที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่ง

ล้านช้างที่ปรากฏในพงศาวดาร

ก่อนที่จะกล่าวถึงนิยายปรัมปรา เรื่องแกนในบทต่อไป ผู้ศึกษาใคร่จะกล่าวถึงอาณาจักร ล้านช้าง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับนิยายปรัมปรา เรื่องแกนโดยตรง เพื่อทำให้มองเห็นภาพพจน์ของ ดินแดนที่นิยายปรัมปรา เรื่องนี้ เกิดขึ้นชัดเจนขึ้น

เรื่องราวของอาณาจักรล้านช้างที่ปรากฏในพงศาวดาร เป็น เรื่องที่คลุมเครือ ไม่สามารถ กำหนดได้แน่ชัดว่า อาณาจักรล้านช้างนั้นอยู่ ณ ที่ใด

มีปัญหาหรือคำถาม เป็นเบื้องต้นทีเดียวว่า ความหมายของอาณาจักรล้านช้างนั้น เป็น อย่างไรแน่ ซึ่งแนวความคิดในเรื่องความหมายของอาณาจักร แบ่งออกเป็น 3 แนวทางคือ

แนวคิดที่ 1 มีความเห็นว่า (เขียน "ลานช้าง") หมายถึง ทำเลที่มีช้างชุกชุม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชวินิจฉัยว่า ที่จริงนั้น "ล้านช้าง" หมายความว่า เป็นทำเลช้างคู่กับลานนา ซึ่งเรียกอาณาเขตมณฑลภาคพายัพมาแต่โบราณซึ่งหมายถึง ทำเลทำนา มีที่ราบสำหรับทำไร่นามาก ส่วนลานช้างเป็นที่ห้วยเขาป่าดง ทำนองจะเป็นที่มีช้าง มากจึงเรียกว่า ลานช้าง (กรมศิลปากร 2507:27)

แนวคิดที่ 2 มีความเห็นว่า (เขียน "ล้านช้าง") หมายถึงช้างล้านเชือกตามความหมาย เข้าใจของชาวหลวงพระบางทุกวันนี้ ดังที่ปรากฏเป็นตำนาน นิยายปรัมปรา เล่าสืบต่อกันมาว่า พระยาโคตรบองสู้รบกับพระยาแกรก เอาตระบองขว้างใส่กัน ตระบองพลาดมาตกในดินแดนแถบนี้ ถูกช้างตายไปล้านตัว (หลวงวิจิตรวาทการ 2493: 415)

แนวคิดที่ 3 เป็นแนวคิดของ เสฐียรโกเศศ มีความเห็นว่า ล้านข้าง เป็นชื่อเรียกตามชื่อแม่น้ำ (แม่น้ำโขง) ตามที่คนจีนในยุคนั้นเรียก "ล้านฉางเกียง" ก็ใกล้เคียงคำว่า ล้านข้าง..มาก (เสฐียรโกเศศ* 2476:52)

แนวความคิดทั้งสามแนวนี้ ยังหาข้อยุติไม่ได้แน่นอน ด้วยเหตุผลที่ต่างก็นำมาอธิบายในแนวคิดของตน และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ การบัญญัติใช้ชื่อทางราชการกล่าวถึง อาณาจักร ล้านช้าง ว่า "กรุงศรีสัตนาคนหุต**ซึ่งแปลว่าช้างล้านตัว***" ในคำนำของประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 11 (กรมศิลปากร 2507: 27) กล่าวว่า "ที่เรียกว่า กรุงศรีสัตนาคนหุตก็ดี หรือเมือง ล้านช้างก็ดี ที่จริงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่เรียกว่า ศรีสัตนาคนหุต เป็นของผูกภาษาบาลีขึ้นเรียกให้เพราะ"

เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้คำว่า ลานข้าง จะเป็นคำที่ถูกต้องเช่นกัน แต่ก็ต้องยอมรับคำว่า ลานข้าง ตามคำบัญญัติใช้เป็นชื่อทางราชการว่า ศรีสัตนาคนหุต ให้ความหมายว่า ช้างล้านตัว ประกอบกับการพิจารณาเหตุผลที่นำมาอธิบายในที่นี้ จึงใช้คำว่า "ล้านช้าง" ในการศึกษา วิเคราะห์ตลอดไป

* เสฐียรโกเศศ ผู้แต่ง เรื่องของชาติไทย (2476) นี้ ต้นฉบับเดิมเขียน เสถียรโกเศส แต่ในที่นี้ ผู้ศึกษาเขียนว่า เสฐียรโกเศศ ตามที่นิยมเขียนโดยทั่วไป เพื่อให้มีให้ล้นลับสน

**คำว่า ศรีสัตนาคนหุต มีความหมายว่า ช้างล้านตัว

ศรี - ใช้หน้าหน้าคำเพื่อความเป็นศิริมงคล เช่น ศรีอยุธยา ศรีธรรมราช

สต - จำนวนร้อย

นาค - คือ ช้าง

นหุต - จำนวนหมื่น

รวมความว่า ช้างจำนวนร้อยหมื่นก็แปลว่า ช้างล้านตัวนั่นเอง

***ในพงศาวดารล้านช้าง ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 กล่าวถึง กรุงศรีสัตนาคนหุต ในความหมายว่า "นาค 7 ตัว" (กรมศิลปากร 2506: 388)

อาณาจักรล้านช้างตามที่ปรากฏใน พงศาวดารล้านช้าง ฉบับหอสมุดแห่งชาติภาคที่ 1 กล่าวไว้ใน บริเฉทที่ 1 ว่า "อันนี้จักจารึกด้วยวงศา อันเป็นพระยายักษ์ผู้แต่เมืองลังกา* มา เป็นใหญ่ในนครศรีสัตนาคนหุตนี้ แต่ปฐมหัวที่" (กรมศิลปากร 2506: 387) กล่าวถึง พระยายักษ์จากเมืองลังกา มาเป็นใหญ่ในนครศรีสัตนาคนหุต คือล้านช้าง

อันที่จริงข้อความในพงศาวดารล้านช้างนี้ไม่ใช่เรื่องไร้สาระนัก หลวงวิจิตรวาทการ (2493: 412) กล่าวไว้ใน ประชุมพงศาวดารฉบับความสำคัญว่า

บุคคลรุ่นแรกที่ทำให้ล้านช้าง เป็นบ้าน เป็นเมืองขึ้นมานั้นคือ พวกขอมซึ่งเป็นทั้งแขกและ ทั้งเขมร ผู้เขียนพงศาวดารก็คงไม่มีความตั้งใจจะผูกเรื่องเท็จให้คนหลงเชื่อ แต่อาจจะ เขียนตามลักษณะรูปปั้นที่ขอมทิ้งไว้ รูปปั้นของขอมนั้น ดูหน้าตาเป็นยักษ์ในสายตาของชนเชื้อ ชาติไทยที่ลงมาจากแดนจีน

จากจินตนาการดังกล่าว ผู้เขียนพงศาวดารจึงพรรณาคความงามของธิดาของยักษ์ว่า ปากกว้างหุรี "จึงมีลูกชายผู้หนึ่งชื่อ อ้ายเจตโธ มีลูกหญิงผู้หนึ่งชื่อ นางเกล้าใหญ่ ปากกว้าง หุรี เขาเจ้าเอากันเป็นคู่เมียกัน เขาฝูงนั้นหากเป็นวงศา** นันทมหาเทวี แต่นางกางรีพูนมาแล เขาฝูงนั้นฉิบหายไปแล้ว" (กรมศิลปากร 2506: 387)

หลักฐานจากรูปปั้นแบบขอมดูหน้าตาคคล้ายยักษ์ ปากกว้างหุรี ทำให้เข้าใจว่า เคยมี ขอมเคยมาตั้งบ้านเมืองที่ล้านช้างมาก่อนระยะหนึ่งแล้วทิ้งเมืองไป เมื่อพวกไทยอพยพลงมาถึง ล้านช้างคงเป็นเมืองร้าง ต่อมาเมื่อฤๅษีมาสร้างเมืองล้านช้างให้ใหม่

ยังมีฤๅษีสองตนน้องที่มาจากนครธรรมสอณสัง ฝูงปีศาจ ยักษ์ร้ายนาคา ... แล้วเจ้าฤๅษี พี่น้องจึงแบ่งเมืองบ้านล้านช้างเป็นปฐมก่อน เจ้าก็จึงมาตั้งเสอาอินทนิม คือว่าหลักมันไว้ ตะวันออกอันหนึ่ง อันถ้วนสองไว้ข้างนาไร่เดียว อันถ้วนสามไว้สุพโธม เมืองอันนี้ลวดได้

* สมัยที่เขียนพงศาวดารนี้ พระพุทธศาสนาในล้านช้างกำลังรุ่งโรจน์ และความนิยม ลังกามีอยู่มาก ผู้เขียนพงศาวดารจึงให้ปฐมกษัตริย์ล้านช้าง เป็นชาวลังกา

** ในพงศาวดารล้านช้าง (กรมศิลปากร 2506: 287) กล่าวถึงตระกูลยักษ์ในยุคแรก ๆ ที่มาปกครองล้านช้างว่ามี ปฐมกษัตริย์คือ ยักษ์นันทา มีมเหสีชื่อ พระมหาเทวี และมีธิดาชื่อ นางกางรี (เมรี)

ชื่อว่า เชียงทอง เหตุเอาต้นทองเป็นนิมิต ชื่อว่า เชียงคอง เหตุเอานามคองเป็นนิมิต ชื่อว่า
 ล้านช้าง เหตุเอาภูช้างเป็นนิมิต และเมืองอันนี้จึงเรียกชื่อว่า ศรีสัตนาคนหุต เหตุเอา
 นาคทั้งเจ็ดเป็นนิมิต จึงเรียก ศรีสัตนาคนหุต ราชธานี ศรีเชียงคอง เชียงทอง เพื่ออันแล้ว
 เจ้าฤาษีก็เสด็จหนีตามฤทธิ (กรมศิลปากร 2506: 387-388)

ความว่า มีฤาษีสององค์พี่น้อง มาเทศนาสั่งสอนฝูงปีศาจยักษ์ร้ายและงูทั้งหลาย งูเหลือม
 นางพญาเงือกและนาคใหญ่ โดยเฉพาะนาคพวกนั้นมาฟังคำเทศน์คราวนี้ถึง 7 ตัว เมื่อได้เทศน์
 สั่งสอนไม่ให้เบียดเบียนแย่งชิงกันแล้ว ฤาษีสองพี่น้องจึงสร้างเมืองล้านช้างให้ และตั้งชื่อให้
 หลายชื่อ เชียงทอง เพราะเอาต้นทองเป็นนิมิต ให้ชื่อ เชียงคอง ตามชื่อนามคอง ให้ชื่อ ล้านช้าง
 ตามชื่อทำเลที่มีช้างอยู่มากมาย ให้ชื่อ ศรีสัตนาคนหุต เพราะเอานาคตัวสำคัญทั้ง 7 ที่มาฟังเทศน์
 เป็นนิมิต เมืองนี้จึงได้นามขึ้นต้นว่า "ศรีสัตนาคนหุต เชียงคอง เชียงทอง" แล้วฤาษีก็เหาะหนีไป*

ฤาษีที่กล่าวไว้ในพงศาวดาร เสรีโยธา โสภณ ผู้เขียนเรื่องของชนชาติไทย (เสรีโยธา โสภณ
 2486: 166) อธิบายว่าอาจจะ เป็นชาวอินเดียหรือชาวอะไรก็ได้ที่ตั้งตนเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นฤาษี
 เข้ามาสั่งสอนชนชาติตระกูลมอญ-เขมร ซึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้ สำหรับคนตระกูลมอญ-เขมร
 ที่ เสรีโยธา โสภณ กล่าวถึงนั้น ได้อ้างถึงหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งชาวตะวันตกได้เขียนไว้เรื่อง Gerini,
 Ptolemy's Geography (หน้า 128-134) กล่าวถึงดินแดนล้านช้างสมัยดึกดำบรรพ์ว่าเป็นที่อยู่
 ของชนชาติมอญ-ขอม เดิมชนชาตินี้อยู่ทางใต้ของจีนถูกจีนรุกรานอพยพลงมาทางใต้ เข้ามาใน
 ดินแดนสิบสองจุไทยเรื่อยลงมาถึงล้านช้าง ลงมาตามลุ่มแม่น้ำโขง ชนชาติมอญ-เขมรนี้ยังสืบเชื้อสาย
 มาจนถึงปัจจุบัน คือพวกขมุ, ข่า (เสรีโยธา โสภณ 2486: 164) พวกนี้ยังมีลักษณะของชนดั้งเดิม
 ป่าเถื่อนอยู่จึงเกณฑ์ให้เป็นนาค** งูเหลือม พระยาเงือกไป

* การสร้างเมืองของฤาษี แล้วเหาะหนีไปนี้ ไม่มีบันทึกในพงศาวดารล้านช้างฉบับใด ๆ
 แต่ลักษณะการสร้างเมืองของฤาษีก็มีปรากฏในเรื่องจามเทวีวงศ์ ตำนานเมืองเหนือว่า มีฤาษีมา
 สร้างเมือง สร้างเสร็จแล้ว ฤาษีไม่พอใจก็ทิ้งไปสร้างเมืองใหม่อีก

** ในบทความ รวมเรื่องราวของชาวอีสานใน "แจ็กปนลาว" ของสุจิตต์ วงศ์เทศ
 (2530: 24) กล่าวถึง นาคว่า เป็นสัตว์ประเภทงู หรือ เงือก หรือ เงี้ยว มักจะถูกใช้เป็น
 สัญลักษณ์ของกลุ่มชนดั้งเดิมที่ถูกเหยียดหยามว่าเป็นพวกป่าเถื่อน เช่น เรียกคนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่ง
 ของพุนั้นเป็นนาค ส่วนนาคที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุ หมายถึง กลุ่มชนดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งทาง
 ตอนเหนือลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไปจนถึงตอนใต้ของจีน (ในเขตยูนนาน) กลุ่มชนดั้งเดิมเหล่านี้
 เคลื่อนย้ายไปมาอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนที่ผ่านมาภาคอีสานของไทยตั้งแต่จังหวัดหนองคายจนถึง
 จังหวัดอุบลราชธานี และบางส่วนของลาว

อาณาจักรล้านช้างในพงศาวดารล้านช้าง ได้กล่าวถึงเมืองเชียงตุง เชียงทองอีกชื่อหนึ่ง เชียงตุง เชียงทอง เป็นชื่อเดิมของเมืองหลวงพระบาง* ในพงศาวดารล้านช้างกล่าวถึงกษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงตุง เชียงทองหลังจากฤาษีเหาะหนีไปแล้วว่า

ยังมีผู้หนึ่งอยู่เวียงจันทร์พานิชชา จึงขึ้นมาค้าในเชียงตุง เชียงทอง ในคืนวันหนึ่งนั้น ท่านก็ฝันว่ามีขอชาวฝ่ายพระอาทิตย์ มือซ้ายฝ่ายพระจันทร์ สองคืนยันกรรถพระสุริยาปรากฏออกมา ... มหาเถรท่านนายทนายว่า อุบาสกขึ้นเมืองเงินค่าจกติดสันถ่อขึ้นมาอุบาสกอย่าได้เอามือฮวด เชียงทอง เงินกำจัด เมืองนองมามากแก้วแหวนหากเหลือตรา ช้างม้ามากมูลมา ถวายบูชาอุบาสกดีหลีแล เมื่อนั้นพานิชชาก็ไหว้มหาเถรเจ้า แล้วก็ขึ้นมา เงินค่าต่อถ่อที่ปรากฏในพงศาวดารว่า มีพ่อค้าถ่อเรือมาเมืองเชียงตุง เชียงทอง ถ่อติดทองขึ้นมา พานิชชาก็บ่เอา มาฮวด เชียงทอง เห็นเงินค่าหลายหลากสองฝั่งปากน้ำของ เท่าเอามาให้ทานยากคนขอ เป็นอันมาก ชาวเมืองเห็นหลากแก่ตา ก็จึงอุศยาภิเศกเป็นพระยาในเชียงตุง เชียงทอง สร้างบ้านแปงเมืองสืบแนวเนื่องราชวงศ์ชั้นนั้นแล้ว (กรมศิลปากร 2506: 388-389)

ความว่า มีพ่อค้าคนหนึ่ง ถ่อเรือมาจากเวียงจันทร์เพื่อนำของไปขายในเมืองเชียงตุง เชียงทอง คืนหนึ่งฝันว่ามีขอชาวจับพระอาทิตย์มือซ้ายจับพระจันทร์ สองเท้ายันกรรถพระอาทิตย์ พ่อค้าผู้นั้นจึงนำความฝันไปเล่าให้เพื่อนฝูงฟัง เพื่อนฝูงก็เยาะเย้ยว่าใฝ่สูงเกินศักดิ์ แต่เมื่อมาพบพระมหาเถรองค์หนึ่ง พระมหาเถรก็ท่านายฝันว่า ขนของขึ้นไปเมืองเชียงตุง เชียงทองครั้งนี้ จะมีโชคลาภใหญ่ แต่ให้จำไว้อย่างหนึ่งว่า เวลาถ่อเรือขึ้นไป ถ้าเห็นทองติดถ่อขึ้นมาถ่ออย่าเอา ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนถึงเมืองเชียงตุง เชียงทองจะพบแก้วแหวนเงินทองมากมาย พ่อค้าผู้นี้ก็เชื่อและทำตาม เมื่อถึงเมืองเชียงตุง เชียงทองก็พบแก้วแหวนเงินทองเต็มทั้งสองฝั่งแม่น้ำ ดังที่พระมหาเถรท่านาย พ่อค้าจึงนำมาแจกจ่ายให้ชาวเมือง ชาวเมืองนิยมเลื่อมใสจึงยกให้เป็นเจ้าครองเมืองเชียงทองนับตั้งแต่นั้นมา

*ในพงศาวดารเมืองหลวงพระบาง (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 11) กล่าวว่า เมืองเชียงตุง เชียงทอง เป็นเมืองหลวงเดิมของอาณาจักรล้านช้าง เรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า เมืองหลวง จนถึง พ.ศ. 2103 พระไชยเชษฐาธิราช เห็นว่า เชียงตุง เชียงทองคับแคบ จึงตั้งเวียงจันทร์เป็นเมืองหลวง ส่วนเมืองหลวงเดิมเรียกใหม่ว่า เมืองหลวงพระบาง เนื่องจากพระบางยังอยู่ที่เมืองนั้น (กรมศิลปากร 2507: 27)

เมืองเชียงคองเชียงทองนอกจากปรากฏในพงศาวดารล้านช้างแล้ว พบในศิลาจารึก
 สุโขทัย เรียกชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ชะวา ชะวาคำนี้นี้เป็นคำของพวกไตและแปลว่าอะไรไม่ปรากฏ
 ชาวตะวันตกเรียกพวกชะวา หรือชาว ว่า เป็นชาวพื้นเมือง ชะวาคำนี้อาจเพี้ยนตามเสียงพูดเป็น สะวา
 แล้วกลายมาเป็น ชัว หรือ เช้า ตามเนื้อเรื่องที่ปรากฏในพงศาวดารว่ามีพ่อค้าถ่อเรือมา
 เมืองเชียงคองเชียงทอง ถ่อติดทองขึ้นมา เมื่อสร้างเมืองขึ้นมาจึงให้ชื่อว่า เชียงทอง หรือ
 เมืองเช้า (เช้าก็คือ เส้า หรือ เส้าที่ใช้เป็นที่ถ่อเรือ) นอกจากนี้ ชื่อเมืองชวายังปรากฏใน
 พงศาวดารล้านช้างไว้ว่า "ยังมีผู้หนึ่งชื่อ ขุนชวา จึงมาสร้างบ้างแปงเมืองในเชียงคองเชียงทอง
ลวดว่าเมืองชวาตามวงศา ... เขา 8 คนพ่อลูกหลานเหลน ยังเป็นขุนใหญ่อยู่กินบ้านล้านช้าง
 ที่นี้มาก่อนแล" (กรมศิลปากร 2506: 389)

ทางโบราณคดีเชื่อว่า เชียงทองหรือหลวงพระบางได้ชื่อว่า ชะวา ตามชื่อหมู่บ้าน
 คือ บ้านเช้า นักวิชาการรุ่นต่อมา เขียน เช้า เป็นชะวา และเข้าใจว่าชื่อชะวาเป็นชื่อเดิม
 ของเชียงทอง (หลวงวิจิตรวาทการ 2493: 418)

กษัตริย์ที่ปกครองล้านช้างที่ปรากฏตั้ง เดิมก็กล่าวถึง ยักษ์ซึ่งตามหลักฐานทางโบราณคดี
 หมายถึงพวกชนชาติมอญ-เขมร ต่อมาก็กล่าวถึงพ่อค้าซึ่งมาจากเมืองเวียงจันทน์มาปกครอง
 ล้านช้าง และสุดท้ายกล่าวถึงขุนชวา ซึ่งเข้าใจว่า เป็นชนชาติลาวลงมาครองเมืองนี้ มีกษัตริย์
 สิบสาย (กรมศิลปากร 2506: 389) เท่าที่ปรากฏ ดังนี้

- กษัตริย์องค์ที่ 1 ขุนชวา
- กษัตริย์องค์ที่ 2 ขุนยี่บา (โอรสขุนชวา)
- กษัตริย์องค์ที่ 3 ขุนวิริยา (โอรสขุนยี่บา)
- กษัตริย์องค์ที่ 4 ขุนกันฮาง (โอรสขุนวิริยา)
- กษัตริย์องค์ที่ 5 ขุนลกลิง (โอรสขุนกันฮาง)
- กษัตริย์องค์ที่ 6 ขุนระวัง (โอรสขุนลกลิง)
- กษัตริย์องค์ที่ 7 ขุนยี่ยง (โอรสขุนระวัง)

อาณาจักรล้านช้างมีอาณาเขตที่กว้างใหญ่ไพศาล เป็นทำเลที่อยู่ของช้าง
 เป็นจำนวนมาก ชื่อของอาณาจักรจึงตั้งขึ้นตามทำเลที่มีช้างอยู่ชุกชุมว่า "กรุงศรีสัตนาคนหุต"

ดินแดนแห่งนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง "มาฮวด เชียงทอง เห็น เงินค่าหลายหลากสองฝั่งฟากน้ำของ*"
 การคมนาคมไปมาหาสู่กันทางน้ำ ดังที่พ่อค้าวานิชต้องถ่อ เรือขึ้นไปค้าขายที่เชียงคอง เชียงทอง
 อัน เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุเงินทอง

เกี่ยวกับพื้นฐานดั้งเดิมของล้านช้าง ในพงศาวดารกล่าวถึงสังคมแบบชนเผ่า 2 กลุ่ม
 คือ กลุ่มหัวหน้าเผ่า ได้แก่ ผู้ปกครองยักษ และฤาษี อยู่กันมาก่อน ต่อมามีการค้าติดต่อกับเมืองอื่นมีพ่อค้า
 วานิชเข้ามา สภาพสังคมก็เปลี่ยนไปเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นจนเป็นเมืองอย่าง เชียงคอง เชียงทอง
 สิบ เนื่องจากจนถึงขุนชาวและโอรสสืบสายต่อมา กลุ่มประชาชนล้านช้างตามพงศาวดารกล่าวถึง
 ผู้คนที่เกิดจากน้ำเต้าปู้เป็นเผ่าต่าง ๆ 2 สายคือ ไทยลม ไทยลี สายหนึ่ง และ ไทยเลิง
 ไทยล่อ ไทยควางอีกสายหนึ่ง นั่นก็คือ สายตระกูลไทย-ลาว และตระกูลมอญ-เขมร ที่เรียกกันว่า
 พวก "ข้า*" หรือ "ข้า" นั่นเอง จากหลักฐานทางโบราณคดี เช่น เครื่องมือขวานหิน หรือ
 เอกสารโบราณ ประเภทนิยายปรัมปรา ตำนาน พงศาวดาร มักกล่าวพาดพิงถึงกลุ่มคน 2 กลุ่มนี้
 ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน แต่อาศัยปะปนอยู่ร่วมกันมาไม่น้อยกว่า 3,000 ปีมาแล้ว ในลักษณะ
 ก่อกูลกันบ้าง ชัดแย้งกันบ้าง และมีการเคลื่อนย้ายไปมาเพื่อแสวงหาที่ทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์
 กว่า มีความสงบกว่าไม่เพียงแต่คน 2 กลุ่มนี้เท่านั้น ผู้คนในตระกูลไทย-ลาวทั้งหมดมีความ
 เกี่ยวข้องกันมาตลอดและมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชนที่อยู่ใกล้เคียงด้วย (สุจิตต์ วงศ์เทศ 2530: 11)

* แม่น้ำของ เป็นชื่อหนึ่งของแม่น้ำโขง แม่น้ำโขงมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น แม่น้ำของ
 แม่น้ำล้านช้าง และชลนที เป็นแม่น้ำที่สำคัญสายหนึ่ง เสมือนเป็นแกนกลางของผู้คนในตระกูลไทย-ลาว

** ข้า ปรากฏในตำนานของลาวเกือบทุกฉบับที่เกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์ว่า เกิดมาจากน้ำเต้า
 ปู้ มี "ข้า" ออกมาก่อนเป็นที่ใหญ่ แต่ถูกพวกลาวดูถูกเหยียดหยามว่าเป็น "ข้า" หรือ "ทาส"
 สันนิษฐานว่า คือพวกมอญ-เขมร อาศัยอยู่ในดินแดนล้านช้างดั้งเดิม ต่อมาพวกไทย-ลาว ซึ่งมี
 วัฒนธรรมเหนือกว่า เข้ามาปกครอง

เรื่องราวของอาณาจักรล้านช้างเท่าที่กล่าวมานี้ แม้จะดูกลางเลือน กำหนดอาณาเขตที่แน่นอนไม่ได้ เนื่องจากเป็น เรื่องราวที่บันทึกจากนิยายปรัมปราที่บอกเล่าจดจำกันมาหลายชั่วคน จึงทำให้รูปลักษณะของนิยายปรัมปราตลอดจนเนื้อหาสาระผันแปรไปอย่างมาก แต่นิยายปรัมปรานี้ก็ยังมีข้อมูลทางประวัติศาสตร์แฝงอยู่ เพราะมี เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงปรากฏอยู่ แต่การที่มี เรื่องราวพิศดารผิดแผกไปจากความจริงก็ เนื่องจากการ เพิ่ม เสริมแต่งให้เหมาะสมกับความเชื่อของคนในสมัยนั้น และนิยายปรัมปรานี้ เริ่มด้วยการบอกเล่าจดจำกันมาก่อนทั้งสิ้น ทำให้มีการดัดแปลง เสริมแต่งได้ง่าย อย่างไรก็ตาม นิยายปรัมปราเกี่ยวกับการสร้างอาณาจักรล้านช้าง ก็มีประโยชน์ในฐานะที่เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่งดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม ทัตติยะ (2525: 66) ได้ให้ความเห็นว่า

ตำนาน ถูกใช้เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ตลอดมา เพราะก่อนที่จะมีการเรียบเรียงพงศาวดารขึ้น อย่างเป็นทางการนั้น การเรียนรู้และรักษาประวัติความเป็นมาของเรื่องต่าง ๆ ก็ทำกันในลักษณะตำนานเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทอื่นได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ตำนานมีค่าความจริงอยู่เสมอ ในปัจจุบันความสนใจใช้ตำนานเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ได้เพิ่มมากขึ้น

จึงสรุปได้ว่า อาณาจักรล้านช้างที่ปรากฏในพงศาวดาร เป็นดินแดนที่มีอยู่จริง นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีพยายามที่จะหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาอธิบายเกี่ยวกับอาณาจักรล้านช้างรวมถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรว่า มีความเป็นมาอย่างไร ซึ่งจะกล่าวต่อไป ล้านช้างที่ปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ลาวยุคแรก ๆ มีปรากฏในเอกสารจีนโบราณ ซึ่งกล่าวหาตึงถึงบ้านเมืองในดินแดนลาว ชื่อ "เย่ฉาง" (ในพุทธศตวรรษที่ 5-6) หมายถึง ฉาน หรือ สยาม อันเป็นกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไทย-ลาว เมื่อตรวจสอบพิจารณาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว ส่วนสำคัญของ เย่ฉาง มีดินแดนอยู่ในลาวปัจจุบันและยังมีขอบเขตต่อเนื่องไปถึงภาคกลางของเวียดนาม ภาคตะวันตกเฉียงเหนือของพม่าและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยด้วย เช่นพงศาวดารเตียนเลี้ยว (สภาพยุหนานฉบับสังเขป) พงศาวดารเตียนสี่อ (ประวัติศาสตร์ยูนาน) และตำนานว่านสี่เหยี่ยวเปียน (ประมวลตำนานพื้นบ้านสมัยรัชกาลว่านสี่) ล้วนแต่เรียกลาวว่า "ดินแดนแห่งเผ่าเย่ฉางในสมัยโบราณ" หรือ "อาณาจักรแห่งเผ่าฉาง" (เฉินซี, ประสานแปล 2530: 108)

บันทึกเกี่ยวกับอาณาจักรฉางปรากฏอยู่ในเอกสารจีนหลายฉบับดังปรากฏใน
 ฆ่างวุดำจ้วน (ประมวลโบราณคดีฉบับพิศดาร) เล่ม 5 ซึ่งเขียนโดยฝูเจิง นักวิชาการในสมัย
 ราชวงศ์ฮั่น อันมีข้อความว่า " ถัดไปทางทิศใต้ของเจียวจื่อ มีอาณาจักรเย่ฉางในสมัยที่โจวกง
 ทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นปีที่ 6 ... เผ่าเย่ฉางได้ส่งราชทูตมีช้าง 3 เชือก
 เป็นพาหนะผ่านล้ามแปล 9 ทอด นำไก่ฟ้าสีขาวเข้ามาถวายเป็นเครื่องบรรณาการ" (เฉินซี,
 ประสาน แปล 2530: 108)

บันทึกเกี่ยวกับอาณาจักรฉางส่งทูตเข้ามาถวายเครื่องบรรณาการต่อกษัตริย์จีน ดังปรากฏ
 ในหลักฐานข้างต้น ล้วนบ่งบอกว่า อาณาจักรฉางนี้อยู่ในช่วงก่อนคริสต์ศักราช 10 ศตวรรษโดย
 ประมาณ

อาณาจักรเย่ฉาง เป็นอาณาจักรที่ต้องอยู่ทางทิศใต้ของเจียวจื่ออันหมายถึง ดินแดน
 ส่วนหนึ่งของแหลมอินโดจีนนั่นเอง ดินแดนดังกล่าวนี้เป็นแหล่งที่เผ่าเย่ฉางอาศัยอยู่ ในเวลาต่อมา
 ได้ปรากฏบันทึกว่าประเทศลาว เป็นดินแดนของเผ่าเย่ฉางในสมัยโบราณ ระยะเวลาหลังราชวงศ์
 ฮั่น ในเอกสารจีนจะบันทึกเกี่ยวกับดินแดนอาณาจักรฉางว่า " ฉาน" เมื่อพิจารณาจากเอกสารที่
 พบเห็น ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 1 ในเอกสาร ไม่ปรากฏมีการบันทึกเกี่ยวกับฉานมีแต่ ฉาง ฉางได้
 หายไปจากเอกสารเมื่อปีแรกของคริสต์ศักราช และฉานได้ปรากฏออกมาแทน อนึ่งทั้งสองอาณาจักร
 นี้บันทึกไว้ว่าตั้งอยู่ในอาณาจักรของเดียวกัน ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า เย่ฉาง ก็คือ ฉาน เป็น
 อาณาจักรหนึ่งในสมัยโบราณของจีนอยู่บนดินแดนส่วนเหนือของแหลมอินโดจีน เมื่อพิจารณาทางภูมิศาสตร์
 ที่กล่าวว่า อาณาจักรฉางหรือฉานตั้งอยู่นอกพรมแดนเจียวโจวตามบันทึกเอกสารจีนนั้นก็คืออยู่ใน
 ประเทศลาว เนื่องจาก เจียวโจวนั้นทิศเหนือจรดประเทศจีน ทิศใต้จรดหลินอี่ ตะวันออกจรดทะเล
 ดังนั้นดินแดนนอกพรมแดนก็หมายถึง ดินแดนลาวแถบภาคกลางและภาคเหนือในปัจจุบันนั่นเอง
 ชนเผ่าฉานได้กระจายอยู่ในดินแดนบริเวณดังกล่าวนี้เป็นบรรพชนของชนชาติเชื้อสายไทย-ลาว
 ในปัจจุบัน

ในเรื่องบรรพบุรุษของคนตระกูลไทย-ลาวนั้น Wolfram Eberhard ผู้เชี่ยวชาญ
 ด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และโบราณคดีจีน ได้ให้ความเห็นไว้ใน A History of China
 (1967) ว่าเผ่าไทยอยู่บริเวณมณฑลกวางตุ้ง ก่อนยุคโจวมีอำนาจ และอพยพต่อมาทางทิศตะวันตก
 จนมาสร้างอาณาจักรเทียน หรือ แถน (Kingdom of Tien) ได้แม่น้ำซีเกียงในมณฑลกวางสี

ใกล้กับมณฑลยูนนาน เรื่องราวของอาณาจักรเทียนปรากฏในหนังสือ Shih Chi* ของ สุมาเจียน (Ssu-ma-chien) กล่าวไว้ว่า

เผ่ากุนหมิงไม่มีเจ้านายปกครอง ชอบปล้นสดมภ์และลักขโมย ... พันลี้ไปทางทิศตะวันตก มีรัฐหนึ่งชื่อ เทียนเหยอะ (Tien-yueh) ประชาชนขี่ช้างและพ่อค้าควั่นฉู (Shu= เสฉวน) ออกมาค้าขายติดต่อกับราชอาณาจักรเทียน ... และ...เหนืออาณาจักรเทียนขึ้นไปมีเจ้านายปกครองอยู่ เจ้านายเหล่านี้ไว้ผมแบบรูปตะลุมพุก (Mallet-Shaped) ทำไร่นานาและอยู่กันเป็นหมู่บ้าน (ขจร สุขพานิช 1970: 119)

คำว่าอาณาจักรเทียนนั้น เมื่อพิจารณาจากแผนที่ทางภูมิศาสตร์ ขจร สุขพานิช (1970: 117) ให้ความเห็นว่า ตรงกับชื่อ "ถน" ใน พงศาวดารล้านช้าง และพระยาถนที่กล่าวไว้ในพงศาวดารก็คือ กษัตริย์เทียน (King of Tien) บ้านเมืองของพระยาถนอยู่ตอนบนชาวล้านช้างต้องใช้แพถ่อขึ้นไปตามแม่น้ำนี้ ที่เรียกว่า แม่น้ำโขงในปัจจุบัน ในพงศาวดารเรียกแม่น้ำของ ส่วนสุมาเจียนเรียก แม่น้ำฉางโกะ (Tsang-Ko River) และดินแดนบริเวณแม่น้ำนี้ สุมาเจียนก็เรียกว่า มณฑลฉางโกะ ซึ่งเดิมเรียกว่า ตูลาน** จึงเห็นได้ว่า อาณาจักรล้านช้างเป็นอาณาจักรเก่าแก่เท่า ๆ กับอาณาจักรเทียน คือ 2,000 ปีมาแล้ว เก่าแก่กว่ายุคนั้นเจ้าร่วม 800 ปี แต่ก็มีข้อสังเกตว่า เหตุใดจึงเพิ่งกล่าวถึงอาณาจักรล้านช้างหลังจากสุมาเจียนเสียชีวิตไปกว่า 1,000 ปี มีข้ออธิบายที่ปรากฏในพงศาวดารล้านช้างบริเฉทที่ 1 เริ่มด้วย "อันนี้จารึกด้วยวงศา อันเป็นพระยาอภัยมุขแต่เมืองลงกามาเป็นใหญ่ ในนครศรีสัตนาคนหุตนี้ แต่ปฐมหัวที่"

*หนังสือ Shih Chi มีผู้แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นและฝรั่งเศส ต่อมา Burton Watson แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบียนำมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1961 (พ.ศ. 2504)

**คำว่า "ตูลาน" แปลว่า เป็นที่อยู่ของคนไท หรือลานไทย เมื่อพิจารณาชื่อลานนา ชื่อลานช้างที่เรียกกันมา คงจะมีรากฐานมาจากชื่อเดิม คือ ลานไทย และมากลายเป็นล้านช้าง ในภายหลัง นักปราชญ์จากลังกาจึงมาผูกเป็นศัพท์ว่า "กรุงศรีสัตนาคนหุต หรือล้านช้างนั่นเอง (ขจร สุขพานิช 1970: 122-123)

ก็คือเรื่องราวของอาณาจักรล้านช้างถูกบันทึก เป็น เรื่องราว เมื่อพุทธศาสนาเถรวาทลี้ภัยจากวงศ์
แม่เข้ามาในประเทศไทย เมื่อลาลายสื่อไทเป็นที่นิยมในอาณาจักรสุโขทัย แล้วแพร่มาทางล้านช้าง
และลานนา

ส่วนในพงศาวดารลาว ได้กล่าวถึงอาณาจักรล้านช้างว่า ในดินแดนทางตะวันออกแม่น้ำ
หล่านซ่อง (ล้านช้าง) ในมณฑลยูนนานมีเมืองเมืองหนึ่งชื่อหนองแสจีน เรียกว่า ตาลีฟู
(ทองสืบ สุภะมารค์ 2528: 17) ตั้งตัวเป็นอิสระปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบสุขมาประมาณ
100 ปี ขงเบ้งแม่ทัพคนสำคัญของเล่าปี่ยกทัพมาตี ต่อสู้กันอยู่หลายปี สุดท้ายก็ต้องตกเป็นเมืองขึ้น
ของจีน พวกลาวถูกจีนเบียดเบียนข่มเหงมาก ต่อมากษัตริย์ลาวองค์หนึ่งพระนามว่า "ไซโน่วหล่อ"
(สีหนระ หรือสีนุโล) ได้รวบรวมเมืองต่าง ๆ เป็นราชอาณาจักรลาวหนองแส กลับมีความเจริญ
รุ่งเรืองขึ้นอีก ทรงส่งราชทูตไปผูกสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศจีน จนถึงสมัยราชโอรสพระเจ้าโลเส็ง
พระองค์ก็ได้ผูกสัมพันธ์ไมตรีกับจีนคือ ใน พ.ศ. 1233 พระองค์เสด็จไปในงานราชาภิเษกพระนาง
บูเช็กเทียน อาณาจักรนี้มีกษัตริย์ปกครอง ต่อมาอีก 3 องค์ก็มาถึงขุนบรมราชา เป็นกษัตริย์ลาว
ที่กล้าหาญและชำนาญในการสงคราม ทรงแผ่อาณาเขตไปอย่างกว้างขวาง ไปสร้างเมืองใหม่ที่
ทุ่งน่าน้อยอ้อยหนู เป็นเมืองแกนหรือแกง (ทองสืบ สุภะมารค์ 2528: 20) ในหนังสือเรื่อง
ของชาติไทยของเสฐียรโกเศศ (2486: 174) กล่าวไว้ว่า นาน้อยอ้อยหนูนี้ ได้เคยถามพวกไทย
ทางจังหวัดนครพนมว่า เดิมพวกเขามาจากไหน เขาตอบว่ามาจากนาน้อยอ้อยหนู เมื่อถามต่อไปว่า
อยู่ที่ใด เขาก็ตอบว่าอยู่โน้นแล้วก็เอามือชี้ไปทางเหนือ ส่วน ม. ศรีบุษรา (2522: 2) ค้นคว้า
ไว้ในไทยดาราว่าพันว่า นาน้อยอ้อยหนูคือเมืองแกง (ปัจจุบันเรียก เดียนเบียนฟูตามญวน) นอกจาก
ที่นาน้อยอ้อยหนูแล้ว ขุนบรมยังได้ไปสร้างเมืองใหม่อีกแห่งหนึ่งคือ ที่หอแด อยู่ห่างจากหนองแส
ไปทางเหนือ ขุนบรมมีโอรสรวม 7 องค์ พร้อมทั้งให้โอรสทั้งเจ็ดแยกย้ายไปสร้างเมืองอยู่ตาม
ที่ต่าง ๆ คือ ขุนลอครองเมืองเชียงคองเชียงทอง (ล้านช้าง) ยก้านครองเมืองหอแด ท้าวจูง
ครองเมืองญวน ท้าวถ้ายครองโยนกคือลานนา ท้าวอินครองอยุธยา ท้าวกมครองเมืองคำเกิด
หรืออินทปัต ท้าวเจืองครองเมืองเชียงขวาง (พระยาประมวญวิชาวพล 2482: 5)

การที่ขุนบรมให้โอรสทั้ง 7 แยกย้ายกันไปสร้างบ้านแปงเมือง ก็เป็นการเคลื่อนย้ายผู้คนไปยังถิ่นฐานใหม่ที่อุดมสมบูรณ์กว่า ซึ่งเป็นข้อสนับสนุนว่าผู้คนในตระกูลไทย-ลาว เมื่อแรกเริ่มมิได้มีถิ่นฐานหลักแหล่งอยู่ในบริเวณโคบริ เวณหนึ่งแต่เพียงบริเวณเดียว แต่มีการเคลื่อนย้ายไปมาเพื่อแสวงหาที่ทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์กว่า และถ้าหากพิจารณาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประกอบกับเรื่องราวในพงศาวดารล้านช้างแล้วพอจะสรุปได้ว่า อาณาจักรล้านช้างเป็นอาณาจักรที่เก่าแก่มากไม่น้อยกว่า 3,000 ปีมาแล้ว มีการรวบรวมผู้คนตระกูลไทย-ลาวและถิ่นกำเนิดของคนไทย คนลาว คนเวียดนาม คนพม่า และชาวอาหม มาจากแหล่งเดียวกันในเขตลุ่มแม่น้ำโขงในจีน คนในตระกูลไทย-ลาวทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันทั้ง เชื้อชาติและวัฒนธรรมร่วมกันมานาน จากข้อสรุปนี้ไปสนับสนุนทฤษฎีเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายชนชาติไทยของ Wolfram Eberhard และ ขจร สุขพานิชว่า ถิ่นเดิมของไทยอยู่ทางภาคใต้ของจีน แถบมณฑลกวางตุ้ง กวางสี ต่อกับเวียดนามเหนือ และต่อมาได้อพยพไปทางทิศตะวันตกขึ้นไปทางเหนือแถบแม่น้ำแยงซีเกียง ส่วนอีกพวกหนึ่งเคลื่อนลงมาทางใต้เข้าสู่แหลมอินโดจีนและลงใต้มาเรื่อย ๆ จนมาในเขตราชอาณาจักรลาว

ต่อจากนั้นผู้คนในตระกูลไทย-ลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้คนจากล้านช้าง เริ่มทยอยเคลื่อนย้ายข้ามแม่น้ำโขง เข้ามาตั้งหลักแหล่ง เป็นบ้าน เมือง เล็กน้อยกระจัดกระจายอยู่ในภาคอีสานของไทย ตั้งแต่รัชกาลของพญาสามแสนไทย (1915-1951) (สุจิตต์ วงศ์เทศ, มิถุนายน 2530: 97) เนื่องจากผู้คนจากหลวงพระบาง ซึ่งตั้งอยู่ปากตะวันตกของแม่น้ำโขง เห็นว่า เหตุการณ์ทางการเมืองทางฝั่งตะวันออกสงบกว่า มีพื้นที่ราบกว้างขวาง จึงเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานปะปนกับชาวพื้นเมืองเดิม แต่ในบางแห่งก็เข้าไปตั้งหลักแหล่งในบริเวณที่เคยเป็นบ้านเมืองมาก่อนแล้ว แต่ถูกทอดทิ้งให้ร้างไป ผู้คนซึ่งเคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่นี้ได้นำเอาวัฒนธรรมโลกทัศน์ เข้ามาผสมผสานกับคนพื้นเมือง ฉะนั้น จึงพบว่าแนวคิดปรัชญาชีวิตและสังคม ตลอดจนจารีตประเพณีของชาวอีสานแตกต่างไปจากภาคกลางมาก แม้ว่าโครงสร้างทางสังคมโดยทั่วไปจะมีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่ค่านิยมความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนนั้นแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องแกน ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับบรรพบุรุษของคนในตระกูลไทย-ลาวมาแต่ครั้งโบราณ และความเชื่อเรื่องนี้ก็ยังมีอิทธิพลอยู่ในกลุ่มชาวอีสาน (บางท้องถิ่น) ในปัจจุบัน หรือจะเรียกว่าชาวล้านช้างในภาคอีสานก็ได้

ดังนั้นการสืบทอดทางวัฒนธรรมของคนไทย-ลาว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต้องใช้เวลานับพันปี การหยิบยกเอาเรื่องราวของล้านช้างในส่วนที่เป็นนิยายปรัมปรา ความเชื่อ เรื่องแถนจากพงศาวดารมาศึกษา แม้ว่าเป็นเรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดกันมาด้วยปากต่อปากก็จริงอยู่ แต่เรื่องราวเหล่านี้ก็สะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี ในอดีตที่สะสมกันมาเป็นระยะยาวนานหลายพันปี และที่สำคัญคือความเชื่อนี้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในอีสาน จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ มีค่าควรแก่การศึกษาอย่างยิ่งนัก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย